

Don Quijote spejlet i dansk digtning

AF FLEMMING LUNDGREEN-NIELSEN

Typefigurer fra verdenslitteraturen som Hamlet, Holger Danske, Don Juan eller Faust kan gå tilbage til mennesker, der virkelig har levet. Den sindrige ridder af den bedrøvelige skikkelse, Don Quijote, er med sikkerhed ene og alene en litterær figur, skabt af den spanske renæssancedigter Miguel Cervantes Saavedra i tobindsromanen *El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, I 1605, II 1615.

Der er endda tale om litteratur i flere lag. Udgangspunktet er middelalderlige versdigtninge om tapre helte som Alexander den Store, Karl den Store, Roland, Arthur og ridderne af hans runde bord. Senere tilsættes genren opdigtede riddere, som udfolder sig i mere fantastiske omgivelser, inspireret af folkeeventyr og overtro; samtidig skifter formen til prosa. Navnlig i det 16. århundrede videreleverer det nye bogtryksfag denne litteratur i såkaldte folkebøger, som i lav eller blandet stil gengiver de eksotiske fabuleringer. Ved renæssancens hoffer i Italien forfines stoffet atter, omsat i nyere versemål som fx ottavestrofen. Ridderromaner på prosa blomstrede navnlig i Spanien, og de fleste stod på hylderne i Don Quijotes privatbibliotek (I, kap. 1 og 6).¹ Oprindeligt var Cervantes' skydeskive den stærkt beundrede og ofte efterlignede *Amadís de Gaula*, trykt 1508.

Cervantes' projekt lykkedes – genren gik af mode. Skønt hans parodi hurtigt blev uaktuel, blev værket en succes. Alene i 1605 kom bind I i seks oplag (og i alt i 16 før digterens død 1616). Et uægte bind II blev udgivet i 1614 af den ellers ukendte spanier Avellaneda, der lader ridderen ende på et sindssygehospital. Cervantes' eget bind II fra året efter slutter med ridderens omvendelse på dødslejet fra subjektive fantasier til sund fornuft. Den fade morale kunne have virket dræbende på skikkelsen. Men Don Quijote overlevede sin død, fordi hans liv på fascinerende vis demonstrerer, at han altid bevarer sin menneskelige værdighed trods de mange umulige situationer, som hans manglende evne til at sanse den normale virkelighed skubber ham ind i. Hans gerninger udspringer af en urokkelig tro

på at kæmpe for det gode imod verdens indbyggede egoisme og anden ondskab, og hans ulitterære og materialistiske ledsager Sancho Panza profilerer ham yderligere og bringer ham til gang på gang til at forkynde det ridderlighedens reglement, hans romanlæsning har indprentet ham.

Cervantes har komponeret sin tekst som en lang kæde af selvstændige og korte episoder, så parret kan flakke rundt i det uendelige og gøre de samme erfaringer i stadigt skiftende miljøer uden at lære af det. Påvisningen af forskellen mellem ideal og realiteter har værket til fælles med samtidens slyngelroman og vagabond- eller vandringsmandslitteratur.

Løsrevet fra den geografiske og historiske spanske lokalkolorit bliver ridderen med sin væbner et stående ciffer i europæisk kultur. Da han dukker op i Danmark, er modtagelsen lige så varieret som på de kroer, han besøger i de enkelte kapitler. Nogle digtere afviser ham eller ser ham negativt, for andre bliver han et ideal, og atter andre kan nuancere og specialisere ham, indtil en modernisering indtræffer, der helt ændrer hans karakter og funktion.

1. Afvisning

Ludvig Holberg, som talte Cervantes' roman blandt sine yndlingsbøger, lægger 1719-1720 ud med en dansk quijotiade, det komiske epos *Peder Paars*. Han roser i førsteudgaven sig selv via den fiktive kommentator Just Justesen: »Hans *Heros* Per Paars er sig altid selv liig, og bliver hans *Character* udi den Post bedre *soutenere* end *Don Quixots* hos *Cervantes*, som denne berømmelige *Autor* undertiden roser, undertiden raillerer« (Petersen 1914, s. 32). Kritikken erstattes dog i tredje edition, 1720, med en konstatering af, at »Don Qyichots latterlige Historie fast haver dempet de Spaniers dominante Passion at læse u-riimelige Romaner« (s. 206). Holberg ser en nar i ridderen og intet universelt symbol.

Komedierne har quijotiske træk, der dog ikke er de bærende. Pernille påstår, at når hendes herre, den stundesløse (i komedien af dette navn, opført 1726), hører tale om breve og forretninger, reagerer han »ligesom Don Qyichot, naar man taler om vandrende Ridder« (I.2). Modsætningsparret Quijote-Panza

1. Henvisninger til Cervantes' roman bringes i parentes med bind- og kapitelnummer. Ridderens navn staves i citater i henhold til det pågældende forlæg, i andre tilfælde staves Don Quijote.

skimtes i Erasmus Montanus' forhold til sin lillebror Jacob. I parodikomedien *Ulysses von Ithacia* (opført 1724) er den selvhøjtidelige ridder langt mindre morsom end den djærve, jordbundne væbner Chilian og dennes ligesindede kollega Marcolfus. Omvendt mangler der i *Don Ranudo* (opført 1752) et solidt modstykke til den ægte, men ludfattige spanske adelsmand og hans hustru, som bliver anakronistiske typer, tangerende det tragiske. Andre Holbergske fantastier – Jean de France, den politiske kandestøber, Jakob von Tyboe og magister Stygotius – har aner i komiske narre fra antikken og fremefter. Juraen omkring bortskyllet agerland i kandestøber-komedien (V.2) kan dog være fra *Quijote* (II, kap. 51).

Den ældre Holberg husker navnlig, at Quijote altid troede at se fjender omkring sig, som burde nedkæmpes. Et eksempel er den berømte kamp mod vindmøllen (II, kap. 8). Den bruger Holberg i 1744 imod tåbelige læsere, som leder efter personlige angreb på sig selv overalt i universel satire (Billeskov 1943, s. 176), og i 1748, adskilligt dristigere, om kristne, der på trods af moderne astronomi opfatter Jorden som skabt udelukkende for menneskenes skyld (Ep. 122, Billeskov 1945, s. 138). Quijotes selvcentrering er kun til at le ad.

Overordnet synes Holberg at sætte større pris på Sancho Panza-typer som Peder Ruus, Pernille, Chilian og Marcolfus end på den virkelighedsforvrængende og -fortrængende, skønt gennemheroiske ridder.

Adam Oehlenschläger masede en overgang seriøst med Quijote. Under sin årelange dannelsesrejse skrev han i Paris på tysk fra november 1806 til marts 1807 en ambitiøs digtning på alt 108 ottelinjede strofer, *Der irrende Ritter. Ein Abentheuer in vier Romanzen*. En smuk renskrift i pragtindbinding tilgik i april 1807 hans forlovede i København, Christiane Heger. I januar-februar 1809 finpudsede Oehlenschläger i Schweiz sin tyske sprogform sammen med A.W. Schlegel, men Napoleonskrigene udsatte offentliggørelsen til hans *Gedichte*, 1817 (optrykt 1844), hvor alternativtitlen *oder Don Quijote der Jüngere* var kommet til. I 1830 udkom på et andet forlag Oehlenschlägers *Schriften*, med andenedgaven *Werke*, 1839, begge gange med digtet kortet ned til 92 strofer. Teksterne af 1807, 1817 og 1830 blev i hundredåret for digterens død nyudgivet synoptisk (Thomsen 1950, s. 20-57). De to første sange tryktes i hans egen oversættelse til urimede danske heksametre i tidsskriftet *Athene* for august 1815 (Molbech 1815, s. 163-190). Titlen lød nu »Den vandrende Digter eller Don

Quixote den Yngre. (Et Fragment.)«; et optryk i Oehlenschlägers *Samlede Digte* II, 1823, retter parentesteksten til »En Idyl«. Disse indviklede data røber den betydning, han tillagde sit arbejde.

Samtlige versioner handler om en ung fanatiker, der sværmer for de gode gamle kristne middelalderdage og foragter nutidens spidsborgerliv. I de fire tysksprogede tumler han en mørk nat i en borgruin alene rundt mellem gamle rustninger, glemte bibliotekshylder, halvtomme sarkofager og smuldrende torturinstrumenter. Et uventet møde med en smuk pige næste dag udløser kærlighed ved første blik og får ham til at se den kultur, han oprindeligt fandt trivielt, som et ideal, han bør tilslutte sig ved omgående at ægte hende. Hun er det direkte modsatte af en Dulcinea. Originalhåndskriftet beretter i strofe 108, at skønt han som ægtemand aldrig mere går op på borgen, skriver han dog gode digte om høje emner. Strofen udelades i trykkene, der alle ender med hans afkald på fortidsdyrkelse og accept af hverdagen.

Da det nydannede par ankommer til pigens hjem, er hendes fader netop blevet færdig med at læse højt for familien af *Don Quijote*, »der ehrenfeste Heldengothe«, (strofe 101-103). Det er dog vagt og usikkert formuleret, hvad den unge mand kender til *Quijote*:

Ja, er hat die Ehr';
Das Buch ist, wie man Ihm berichtet,
Zuerst im Spanischen gedichtet!

hvortil faderen bemærker, at den tit er blevet oversat til tysk, »bald gut bald schlecht« (strofe 102). Ligesom spanieren specialiserede sig i ridderromaner, har ynglingen forlæst sig på tyske romantiske hjertebøger som Tiecks *Franz Sternbalds Wanderungen*, 1798, Novalis' *Heinrich von Ofterdingen*, 1802, og Wackenroders *Herzensergießungen eines kunstliebenden Klosterbruders*, 1797 – ikke i påviselige detaljer, men som »fri overførelse af en psykisk og verbal atmosfære« (Thomsen 1950, s. 66f). Det konkrete quijotiske ved ham består i, at han rider i sine egne forestillingers verden uden at tøjle sin hest og styre den (strofe 1, jf. fx I, kap. 2 og 4), tager fejl ad virkeligheden og kun dårligt hører efter, hvad andre siger til ham (strofe 8, II, 18, 75). De optrædende personer er alle typer uden egennavne.

Den danske tekst er blevet et helt andet digt, hvor den unge titelperson Philip fantaserer om *Nibelungenlied*, Didrik af Bern, Roland og kæmper og dværge og nærer »ensidig Foragt« for nutiden (Molbech 1815, s. 164). Dog betoner Oehlenschläger, at han langt fra er nogen fabulerende Don Quijote, der gør kroer til borge, deres vært til ridder og den hæslige tjenestepige

Maritorne til en attraktiv mø (s. 167). I stedet for et natligt mareridt i en borgruin oplever Philip i et telt uden for en fattig hytte to lysende øjne, der holder ham vågen, til morgengryet afslører dem som en kat. Et særdeles beskedent gys. Efter en gudstjeneste i en gotisk landsbykirke sender den sølvhårede sognepræsts hulde datter ham et langt, blidt og uskyldigt blik, som han rødmer ved. Slut. Trods titlens »Digter« optræder han ikke som en sådan. Fortsættelsen udeblev.

Fortællingen »Lykkeridderne« i *Digtninger*, II, 1813, hentyder direkte til Cervantes' persongalleri (Liebenberg 1861b, s. 138 og 156), men trekanthistorien forener snedkeren Xaver (Sancho) med den skønne Giulia (Dulcinea), der ægter ham for hans penges skyld, mens Alberto (Quijote) forsvinder.

Oehlschläger har også teoretiseret lidt over Cervantes. I *Digtninger*, 1811, sætter han i ottavedigtet »Mine Mestere« væksten i sin indbildningskraft ind i en litteraturhistorisk sammenhæng, der tæller Ewald, Shakespeare, Cervantes, Homer, Sofokles og Schiller, men ender med at genfinde og forene alle disses bedste sider i Goethe. Det hedder, at just som Oehlschläger, kold over for nutidens dåd, sværmede med Macbeth mellem spyd og skjolde, styrede Cervantes hans fantasi i en anden retning:

Da dæmped atter Poesie dens Hede;
Den værnedes af Vittighedens Skiold;
Foragted Mambrims Hielm, og lytted heller
Til Borgerlivets yndigste Noveller.
(Thomsen 1950, s. 55).

Hjelmen er en del af Quijotes galskab (I, kap. 21, 44f), og meningen må være, at Oehlschläger foretrak Cervantes' indlagte kærlighedshistorier frem for hovedpersonernes ridderkult. I slutstrofen genfinder han Quijote i Goethes *Wilhelm Meister* (dvs. *Lehrjahre*, 1795-1796).

I sin versificerede poetik *Digtekunsten*, 1848, roser Oehlschläger under stikordet »Romanen« Cervantes for hans Spaniensbilleder (Liebenberg 1861a, s. 229), og under »Vittigheden. Det Humoristiske« kalder han Quijote for indviet af Apollon (s. 211). I digtet »Indbildningskraften« siges kolde og abstraherende forstandsmennesker uden fantasi at gå rundt »som Don Quixote, i stive Pandser« (s. 210). Skønt fantasi netop var ridderens styrke, er Oehlschlägers sympati for ham stadig begrænset. Omvendelsen til virkeligheden opfattes åbenbart – noget overraskende – som hovedpointen i hans historie.

N. F. S. Grundtvig hørte første gang om Cervantes ved Henrich Steffens' utrykte Goethe-forelæsninger i 1803 (Grundtvig 1877, s. 275). Men allerede fra og med 1806 havde Grundtvig for megen sans for ægte heltegerninger (i det gamle Norden) til at kunne godtage en parodisk vinkel. I *Verdenskrøniken*, 1812, gør han den spanske ridder til et negativt ciffer i universalhistorien: »Cervantes fremstillede med megen Kløgt i sin Don Quixotte et bagvendt Billede af den Riddertid der havde givet Kastilien sin Tilværelse og Glands«, hvad der dog ikke spåede en »daadfuld Fremtid« (Begtrup 1905, s. 270). Grundtvig var hverken kender eller tilhænger af romansk kultur.

I krigsåret 1848 skildrer Grundtvig 12/4 i sit ugeblad *Danskeren* tyskthed som en »stygt, magerslagen, suurmulet, opfarende og trættekiær, men sei, stærk, stortalende, skarp og bidende Krigsmand« (Grundtvig 1848, s. 59), der i lighed med Goethe er en »Roman-Helt eller vandrende Ridder paa Æventyr« og altså sammenvæver drøm og virkelighed, Dichtung und Wahrheit (s. 60).

I en serie foredrag om læsning og oplysning på sin egen højskole Marielyst i dennes anden leveuge (10-15/11 1856) gør Grundtvig midt imellem nordiske guder pludselig Quijote til et afskrækkende eksempel på

den flittige Læser, der stræber at bevise sin boglige Oplysnings Ægthed ved at udføre alt hvad han har læst om i sine Ridder-Romaner, og prøver paa med sin Indbildnings-Kraft at omskabe baade sig selv og hele Verden derefter, hvad jo giver kostelige Løier i Læse-Verdenen, men som [i] de Bog-Lærdes Regierings-Tider gjør store Ulykker baade i Borgernes og i den lærde Verden.

Forholdet mellem skin og virkelighed bevirker nemlig, »at det tit baade skryller og glimrer mest som der er mindst baade Sandhed og Lys i« (Johansen 1956, s. 34). Den bedrøvelige ridder udlægges som den sorte skole med dens farlige overtro på skriftkultur.

I det store samtaledigt *Dansk Ravne-Galder*, skrevet 1860, men først trykt 1909, bliver Quijote betragtet og fremstillet med ironi, da Grundtvig lægger en spanier i munden,

At hvad Veirmølle-Helten
I Bund og Grund gjør latterlig,
Hans nagelfaste Tanke,
Er netop den, at hørt og læst
Er hip som hap [dvs. er ét og det samme]
for Livet,

Saa hvad man lærer udenad
Og 'som en Bog' opramser,
Det er et Ord med Aand og Liv,
Som skaber, hvad det nævner,
Saa deraf bliver man en Helt,
Et Dydens Mønster, halvveis Gud,
Og nyder hvad man nævner!
(Begtrup 1909, s. 466).

En tysker ved navn Denkspruch ser i ridderen »Den blodigste Satire / Paa 'Classiskheden'«, der på

sin Hest,
Sin Helhest, *Rosinante*,
Sad dinglende fra Top til Taa,
Sad kroget som en Bue,
Men kunde Ramsen *udenad* (s. 467),

nemlig læren om antikke idoler (hestene Pegasus og Bukefalos). Den åndløse klassicitet levede desværre i århundreder,

Før man paa Smilebaandet trak,
Og brast saa i en Latter,
Som vare kan og vare maa
Paa Jord til Verdens Ende! (s. 468).

En fiktiv nordmand identificerer forsøgsvis Alexander den Store som stifter af latinskolen, en »*Grammatikens Don Qyixote*« (s. 471) – i *Haandbog i Verdens-Historien*, I, 1833, forekom han med sit Asien-felttog Grundtvig »som en *Lykke-Ridder*, der gik paa Æventyr« (Begtrup 1907, s. 321). Sancho Panza eller Dulcinea har han ikke nævnt.

At der kunne drages en parallel mellem Quijotes lystigt aggressive opførsel og den hasarderede danske udenrigspolitik, som Grundtvig støttede i krigsåret 1864 indtil det store nederlag, kommer selvsagt ikke frem i hans skrifter.

Hans Egede Schacks roman *Phantasterne*, 1857, vibrerer imellem romantik og Det moderne Gjennembrud som et kritisk – og muligvis også ironisk – opgør med fantasi. Den har lagt navn til en påstået dansk nationalkarakter. Schack gik midt i 1840'erne i gang med den som *En moderne Don Quichotes Dagbog*, en litterær satire over dårlige prosaskribenter, både æstetiske og politisk-journalistiske. Det færdige værk rummer en håndfuld veltrufne stilparodier, men er ellers snarere blevet en sygejournal, hvis helbredelsesresultat fremstår noget tvetydigt. Quijote-rollen er spaltet ud på en religiøs fantast (Christian), der ender med at miste forstanden, og en psykologisk fantast (Conrad), der i

sidste øjeblik redder sig fra samme skæbne og til slut ægter den spanske prinsesse Blanca, der netop ikke er en Dulcinea. Den lykkeligste figur er den jordbundne hyrdedreng (Thomas), der i kraft af sund sans og velbeherskede fantasier bliver skovrider, altså en Sancho Panza.

Som viljestærk fantast med fatale fejlgreb går Quijote i advarende hensigt igen i et par af Det moderne Gjennembruds hovedværker. J. P. Jacobsen lader i 1880 på de sidste linjer af *Niels Lyhne* sin i 1864 dødeligt sårede titelperson fable om at skulle have sin rustning på, så modsat Quijote fastholder han på dødslejet en fantastisk-heroisk rolle. Allerede i kap. XI var han »Venskabetets vandrende Ridder i egen Person«, der af barndomsvennen Erik fik »den halvt afvisende, halvt ynksomme Velkomst, som vandrende Riddere altid har faaet af dem, for hvis Skyld de har trukket Rosinante ud af den lune Stald«.

Henrik Pontoppidans kapellan Emanuel Hansted i *Det forjættede Land*, 1891-1895 (revideret udgave 1898), karakteriseres af bipersonen pastor Petersen som »Don Quixotes Genganger«, hvis liv blev en række komiske scener i »Enfoldighed og Vanvid« som »et Resultat af vor Tids usundt oppustede Følelsesliv, et Produkt af den lyriske Forraadningsproces«, der truer den gamle verdens samfund (Kielberg og Rømhild 1997, s. 504, 505). I private breve vakler Pontoppidan dog. Over for Edvard Brandes hævder han 9/11 1895, at Hansted er »et sølle Pjok« og hverken idealist eller martyr, men til Valdemar Vedel lyder det 23/9 1898, at Hansted langtfra er en Hjalmar Ekdal – den naive dagdrømmer i Ibsens *Vildanden*, 1884 – eftersom han »godtroende men højsindet ofrer alt indtil sit inderste Selv for det, han anser for sit Kald«, hvad der gør ham til en helt igennem tragisk skikkelse (Bay og Bredsdorff 1997, s. 158 og 189). Eller med andre ord en ægte og uomvendt Quijote.

Den unge Johannes V. Jensen bestemte spansk egenart som en lidenskabelighed af »ugennemsigtig, blind og døv Natur« og rapporterede som korrespondent fra Spanien reaktionen på landets tabte krig med USA i 1898 i vendinger, der kunne være brugt om Quijote: »Sansen for det Faktiske forekom en Iagttager saa forfalden, at det grænsede til Utilregnelighed« (Jensen 1901, s. 64 og 179).² Mikkel Thøgersen i hans historiske roman *Kongens Fald*, 1900-1901, er både af udseende

2. I mytesamlingen *Pisangen*, 1932, fortrød Jensen sin ungdoms negative opfattelse af spanierne (s. 94).

og væsen en Quijote-variant. Han har visioner, hallucinationer og bliver let svimmel, ser ikke den banale virkelighed. Efter døden er hans ansigt præget af skuffelse, græmmelse, slukt trods og forstummet smerte. I begge tilfælde overvælder en elegisk 1890'er-taberstemning forfatteren. Men herfra gik han i hastigt stigende grad over til at fremstille aktive og nyttigt handlende personer. Hans boksende(!) og faktoorienterede amerikanske digter Ralph Winnifred Lee i dobbeltromanen *Madame D'Ora* og *Hjulet*, 1904-1905, ser Cervantes som en nordbo i Spanien med et spil af nordisk fantasi og hans Quijote som den sidste heroiske goter, der af mangel på rigtige modstandere ødslede sin kraft på ingenting. Heroverfor flyttede den energiske - og nordisk rødhårede - Columbus goternes ånd til Amerika, hvor den gav sig til at rydde agerland og bygge byer; Lee selv ender som jernbanekonge (Rosset 1997, s. 203f og 415f).

Georg Brandes læste som 10-årig dreng *Don Quijote* og bevarede resten af livet en sympati for den idealistiske verdensfjerne fantast (Fenger 1955, s. 10). Alligevel gav han ham løbepas, da han som 71-årig i sin essaysamling *Fugleperspektiv*, 1913, offentliggjorde novellen »Don Quixote og Hamlet«. Ridderen af den bedrøvelige skikkelse er i en alder af lidt mere end 300 år blevet endnu bedrøveligere ved at indse, at al hans kamp for ret og imod undertrykkelse har været latterligt tidsspilde, for de farende ridderes tid var forbi, før han blev født. Han har udelukkende høstet prygl og vanære selv hos dem, han prøvede at befri og hjælpe, mens Sancho Panzas »sunde Syn paa de jordiske Ting og Forhold« og »svedne Bondekløgt« har sejret (Brandes 1913, s. 190, 191). Brandes opregner blandt Quijotes nederlag de mærkesager fra det 19. århundrede, han selv føler at have tabt i: kvindefrigørelsen, bøndernes kamp imod regeringsbureaukrati og pengemagt, arbejderbevægelsen, jødernes og små nationaliteters befrielsesforsøg. Imod Cervantes hævder Brandes dog, at Quijote aldrig var så dum at bekæmpe vejrmøller, nej, hans lanse splintredes i kampen mod bøoterne - antikkens græske molboer. Deres dumhed var »ubrydelig, uovervindelig, uindtagelig, en Fæstning, mod hvilken alle Angreb prellede af« (s. 193). Lige fra 1871 havde Brandes provokeret ved at erklære de fleste mennesker for dumme.³ Nu lader han

3. Han udtalte således i 1871 på Københavns Universitet, at »een Part af Menneskeheden maa betragtes som vilde Dyr, en anden Part som sande Aber og den aldeles overveiende Majoritet som Dosmere og Ignoranter« (jf. *Emigrantlitteraturen*, 1872, kap. XI).

den ældgamle, trætte, grånedede ridder begive sig på en sidste tur til bøoternes klippevæg for at hænge sit søndrede våben fra sig der. På vejen møder han imidlertid sin jævnaldrende, Shakespeares prins Hamlet, der har holdt sig ung ved at »nyde baade Daarlighed og Dumhed« (s. 196) og derfor kan afløse ham. At give en dumrian en dukkert i hans egen dumhed er »de gode Hoveders evige Moro«, hævder Hamlet, så »ren destilleret Dumhed« er »Livsens Vand« (s. 197), en fornygelsens kilde. I kraft af sin permanente overmagt i »slebne Tanker« gav Hamlet aldrig tabt (s. 198). Samtalen ender med, at Hamlet og Quijote slutter fostbroderskab og begiver sig ad Bøotien til for at bygge en fremtidens kirke på klippegrund. Deres makkerskab er ikke jævnbyrdigt. Hvor Hamlet forbliver evigt ung og uudryddelig ved sin indre styrke over for verdens rænker, må Quijote og Rosinante fornyges ved et ydre middel, en eleksir (s. 197). Andres dumhed gør Hamlet klogere, mens den desillusionerede spanske ridder i omgivelsernes øjne kun har dummet sig. Den verdenshistoriske humor, Brandes i 1895 krediterede Cervantes for (Brandes 1901, s. 5), lever og virker bedre i Hamlets muntre smil - som dog nærmere er at tilskrive Saxos og Rimkrønikens snarrådige kongesøn end Shakespeares grubler. Alt i alt et mentalitetshistorisk vagtskifte.

2. Idealisering

Johannes Ewald læste tidligt *Don Quijote* på tysk og fik næppe konsulteret C. D. Biehls gode danske oversættelse i fire bind, 1776-1777. Et idealistisk syn på ridderen lanceres i prosaforsøg, han for det meste efterlod sig utrykt.

En fortælling om et side- eller modstykke til Voltaires naive idealist *Candide* (1759), hr. Panthakak, er fra ca. 1772. Fordi denne i optakten er en fortvivlet, men tøvende og derfor »tragi-comisk« selvmordskandidat ved Holmens kanal, kalder Ewald ham for »Canal-Ridderen« (Kuhr og Pallis 1919, s. 98, jf. 99, 100, 102, 115). En længere version fra året før har ikke udtrykket. Som ægte romanforfattere anerkender Ewald i øvrigt kun Cervantes, Fielding, Sterne og til nød Prévoست (s. 96). Begge Panthakak-tekster, som er ufuldførte, trykkes i 1805 ved K. L. Rahbek.

I en drøftelse af begrebet sandsynlighed foretrækker Ewald realisme i karaktererne frem for i handlingen med netop Cervantes som eksempel: »Vi glemme gjerne at undersøge, om det og er sandsynligt, at alle de forunderlige Hændelser skulde være mødte hans Don Quixote paa saa kort en Tid; da han altid bliver

den sande Don Quixote, altid bliver ved at handle, som han ufejlbarlig vilde have handlet, ifald de havde mødt ham« (s. 113).⁴

Endnu mere direkte Cervantes-hentydninger er anbragt i *Levned og Meeninger*, 1774-1778, en bevidst fragmentarisk selvbiografisk roman. Rahbek offentliggjorde 1804-1808 ni separate kapitler fra den helt eller i uddrag; det første komplette tryk udgaves i 1855.

Ewald kalder her sin og sin broders flugt i 1759 fra forældrene i København for »vor Quixottiske Reyse« (s. 237) og antyder uden at bruge ordet, at den ældre broder var en Sancho Panza: fysisk stærk, men af natur blottet for »alle de umechaniske Forsvars- og Angribelses Vaaben, hvormed den ellers udruster Mennesket«, kort sagt uegnet til at udføre »store, eller blot dristige og romanske [dvs. romanagtige] Foretagender« (s. 236). Ewald beslutter derfor at forlade ham for at rejse videre alene og springer næste morgen ud af sengen som et muntert føl, »modig, som en Don Quixott, naar han gik ud paa Eventyrer« (s. 243). Tonen er lettere ironisk, og Ewald kan tilbageskuende også betegne sig selv som en »Amadis« (s. 257) og en »Roman-Ridder« (s. 274).

Alene i verden med en flaske vin på en høj ved Elben glæder Ewald sig til at udføre alle de forsæt, hans hjerte svulmer af. Det var »et sværmerisk, et meer end Don Quixottisk Haab«, kun forstyrret af savnet af »en troe Sancho Pansa, som jeg kunde have meddeelt mine Følelser og mine Hensigter« (s. 279, 280). Men han er ingen Quijote-kopi: »Jeg kunde nu snart haabe de frygteligste og de løyerligste [dvs. morsomste] Hændelser - Thi deri maae jeg sige at jeg skjælnede mig [dvs. skilte mig ud] fra mit store Mynster; at det comiske løb i det mindste ligesaameget ind i min Plan, som det tragiske - Med faae Ord min heele Stilling var saa romansk som jeg kunde ønske den« (s. 280). Ewald reflekterer over sin status og er alt andet end naiv. Han benægter pure, at Arendse, hans store kærlighed, skulle være »en Dulcinea, som min IndbildningsKraft allene skabte sig, fordi den trængte dertil« (s. 291). Nok går hans vinomdunstedede dagdrømme om en officers- og heltekarriere også ud på ene mand at erobre en fæstning og sende alle »Udenværkerne af Commendantens Frue« [dvs. krigsbytte i form af kjoler, smykker etc.] hjem til Danmark »som et Seyers-Tegn til min Arendse« (s. 289) - en ægte Quijote-gestus - men at hun virkelig var og er til, er utvivlsomt.

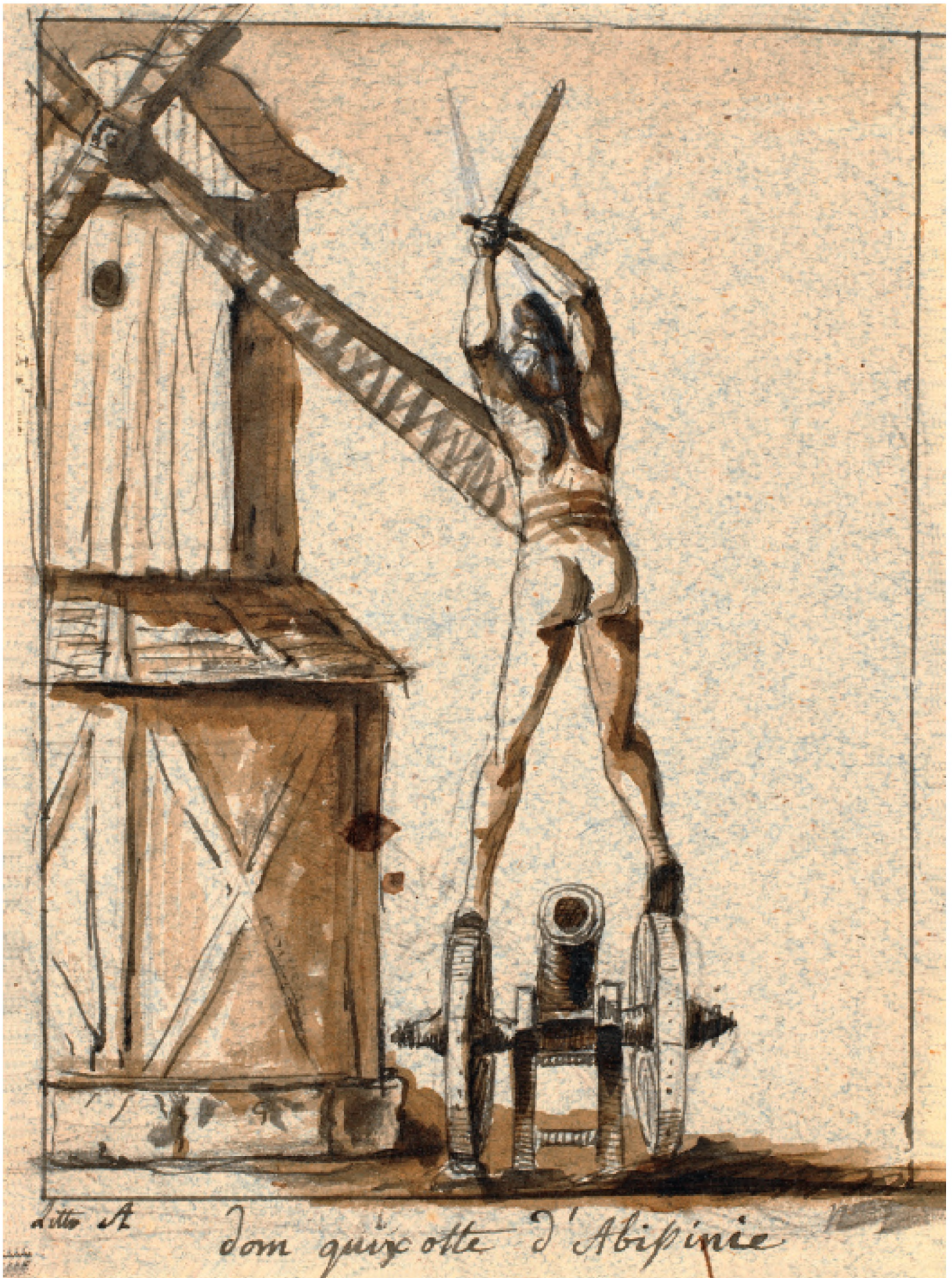
4. Det er en ubetydelig detalje, at når Ewald bortskærer brug af ytringsord (s. 107), kan det afspejle Quijotes omtale af reglerne for at skrive glosser (II, kap. 28).

Nicolai Abildgaards Don Quijote. Han har under tegningen skrevet »dom quix otte d'Abissinie«. Else Kai Sass forklarer det abessinske som et skjult angreb på W. H. F. Abrahamson, der i en fortælling fra 1787 havde ladet en Habessinien-rejsende berette om en purung rosværdig kronprins, som med held overtager regeringsmagten fra sin ældgamle bedstefader (Sass 1986, s. 127f, med noter s. 299f). Den politisk mere yderliggående Abildgaard skulle altså have villet latterliggøre Abrahamsons næsegruse beundring for kronprins Frederik og hans kreds som quijotisk. Sass' forslag må dog relativiseres, idet Abessinien simpelthen kan stå for noget eksotisk som hos Holberg i *Don Ranudo*, trykt 1745 og opført 1752 (IV.7 og V); Ewald nærrede som barn et vildt ønske om at blive »Missionair i Aethiopien« (Kuhr og Pallis 1919, s. 249). Foto: Statens Museum for Kunst.

Don Quijote bliver hos Ewald symbol på den nye borgerlige individualisme, der støder an i det omgivende samfund. I en nuanceret selvanalyse indrømmer han: »Jeg har virkelig fra det første, jeg kunde skjønne, haft noget Don Quixottisk i min Character; som et stolt Hjerte der altid indtil Enthusiasme var Elskere af Friheden; i Forening med en hidsig Indbildningskraft, uden Tvivl avlede, og visse Feyl i min Opdragelse bragte til Moedenhed« (s. 248, jf. 253). En lignende kærlighed til individets frihed forkyndes af Don Quijote over for Sancho Panza (II, kap. 58). Og ligesom spanieren fordærvedes af kulørte romaner, bebrejder Ewald sine skolelærere, at deres kedsommelige pensum jog ham over i læsning af al slags fantastisk litteratur.

Ewalds samtidige, den jævnaldrende kunstner Nicolai Abildgaard, afbildede i »1780'ernes slutning« Don Quijotes vindmøllekamp i en tegning (gengivet s. 203). Den er komponeret frit over det litterære forlæg (I, kap. 8), i tre fløje næsten som et triptykon. Kraftigt sollys strømmer ind i billedet fra venstre side. Højre lodrette tredjedel er blank bortset fra en skygge forneden på jorden, først kastet gråt af møllen, så forstærket til massivt sort af en kanonlavet. Ridderens lange skikkelse dominerer den midterste tredjedel med ben og arme, der danner to spidse vinkler med sværdet øverst som et spir pegende til himlen. I den sidste tredjedel til venstre står møllen som et tarveligt bygningsværk i træ, reduceret i volumen af, at dens beskedne hætte og fod er klemt inde mellem de linealstreger, der danner bund- og toplinje. Den minder om en stor stærekasse. Ingen af de spinkle vinger ses i fuld længde, og de virker derfor ikke farligt affejende.

Med fængselsagtige detaljer til venstre, hvor møllens tømrede sider skildres med godt en snes lodrette linjer parallelle som tremmer og to sæt krydsende linjer, og absolut friheds tomrum til højre repræsenterer ridderen i midten den menneskelige heroisme. Hos

Litter A

Don quixote d'Abisipie

Cervantes er han senet og mager, nær de 50, med skarpskårne ansigtstræk. Her ses han bagfra med hovedet særdeles uklart skitseret, men er hverken ældet eller skrøbelig, har i det hele et åleglat legeme uden rynker og gebrækkeligheder, dertil gode lægmuskler og muskuløse underarme, hvad en dramatisk fordeling af lys og skygge fremhæver (Sass 1986, s. 126). Cervantes udstyrer ham med rustning eller brynje, sporer, barberskålshjelm og et lille træskjold, mens Abildgaard nærmest tegner ham som akrobat i kropsnært trikot, dog iført en hjelm med bagtil nedhængende sort fjerbusk.⁵

Cervantes' ridder angriber med sin lanse møllen til hests. Abildgaard stiller ham op skrævende på en kanonlavets jernbeslåede hjul – et bundsolidt grundlag, der er beregnet på at skulle sikre sigtet og opfange rekylen. Kanonen vender munden ud og op imod tilskueren og udgør med sin affutage set lige forfra et beroligende symmetrisk mønster. Quijote har begge hænder på sit sværd, der løftes, så det flugter i forlængelse af venstre underarm. På tegningen ses dog, at det oprindeligt har udgjort en let knækket fortsættelse af højre underarm, hældende ind imod møllehætten. Skal det mon associeres til et zig-zag-lyn? Positionen virker balletagtig, og den onde mølle er en teaterkulisser i mindre end naturlig størrelse.

Abildgaards Don Quijote viser den triumferende drømmer på et højdepunkt af heroisme, lige før forlægget lader møllevingen slå ham til jorden. Denne idealisering er beslægtet med Ewalds positive forståelse af figuren.⁶

Martin Andersen Nexø markerede i tidsskriftet *Det ny Aarhundrede* 15/5 1905 300-året for udgivelsen af *Don Quijote* I ved at fejre ensidige og partikulære tolkninger af vejen og udnævne ridderen til mennesket slet og ret, med ædle dårskaber, en verdensfrelser, der altid er på vagt, fælder trolde og sætter fornuften til at be-

stemme over den fantasi, der har tilløjet sig magten (Houmann 1981, s. 283-285). Det er høfligt sagt en meget fri tolkning.

Højdepunktet af idealisme nåedes i 1939 af dramatiker Svend Borberg, da han i tragedien *Synder og Helgen* lod Don Quijote møde verdenslitteraturens anden store spanier, Don Juan, og også tog Sancho Panza, Leporello, kommandanten og Dulcinea med. Den fyrrårigelige Quijote svarer nøje til Cervantes' drømmende ridder, ser »allerbedst med lukkede Øjne« (Borberg 1939, s. 16). Han belærer Juan som lille dreng om, at »et godt Haab er bedre end en slet Besiddelse« (s. 21), hvad der siden betinger hans eget valg af Dulcinea som sit hjertes dronning (s. 47). Da Sancho skuffes ved, at hans lovede ø blot er en luftspejling i skyerne, argumenterer Quijote logisk nok: »Har du nogensinde set noget i et Spejl, som ikke fandtes i Virkeligheden?« (s. 49).

Ved den pestsyge Don Juans allersidste elskovsmøde på dødslejet kan regnskabet mellem de to gøres op. Det banker på døren, men i stedet for kommandanten træder den gamle Don Quijote ind og overtager initiativet. Han erkender, at »i vor Ungdom vi rider ud som Parcifal. Men imod Aften, naar Skyggerne bli'er lange, saa vender vi tilbage – som Don Quixote« (s. 108). Juan sammenfatter sine talløse erobringer af kvinder i erkendelsen af, at »Drømmen dør i Livets Skøgearme«, hvortil Quijote replicerer: »Jeg valgte Drømmen, fordi den er ukrænkelig. Det uopfyldte Haab, det lever evigt i sin hele Renhed. Og det er *det*, som bærer gennem Døden« (s. 109). Da Juan tilbydes en alterkalk, udbryder Sancho naivt: »Det Bæger er saa tomt som Eders, Herre«, hvortil Quijote svarer: »For den, der tror, er intet Bæger tomt« (s. 111). Og i stykkets sidste ord hilser han sit livs søde Dulcinea: »Jeg tømmer dette Bæger til din Ære. Man siger, det er tomt. Jeg svarer: er det tomt, saa er det ogsaa uudtømmeligt. Ja, uudtømmeligt som vore Drømme« (s. 113). Det er en storslået og principiel tolkning.

3. Nuancering

I Søren Kierkegaards forfatterskab er Don Quijote ikke et grundciffer, men dog mere end en blot kliché. I marts 1836 mente den 23-årige forfatter in spe, at »det kunde blive en ret interessant Idee at udarbejde en comisk Roman: 'En litterair *Don Quixote*'« (*Pap.* I 1909, A 146). I *Enten-Eller*, 1843, fastslår æstetiker A i afhandlingen om Mozarts Don Juan, at ligesom en middelalderlig konge altid havde en nar ved sin side,

5. På titelbladet til en Valencia-udgave af bind I, 1605, ses Don Quijote med en struds-fjerbusk i hjelmen, og hesten Rosinante har en tredobbelt fjerpragt på hovedet – begge dele strider imod tekstens beskrivelser.

6. Abildgaard har for resten ejet en spansk Cervantes-udgave fra 1744 med tegninger af Charles-Antoine Coypel, men ingen af disse ligner nu hans skitse (Sass 1986, s. 127). Billedteksten i Skovgaard 1978, s. 120 (jf. Sass 1986, s. 126), forekommer temmelig misvisende: »Cervantes' humor kan ligne Holbergs, her er det også det absurde, der har tiltalt Abildgaard, og den uligevægtige Don Quixote har fået et meget ustabil underlag at stå på, og dertil en bevidst skæv komposition med næsten den halve flade tom og mange krydsende linier; Don Quixote er selv bygget op som en noget defekt og brækket møllevinge.«

indgår Don Quijote »som Repræsentant for Ideen« i et komisk forhold til et andet individ, Sancho Panza, der står for »det virkelige Liv« (Kierkegaard 1997, s. 93). Senere i sin anmeldelse af Scribes *Den første Kjærlighed* sukker A i en fodnote over savnet i hele den europæiske litteratur af et kvindeligt sidestykke til Don Quijote: »Skulde Tiden dertil endnu ikke være kommen, skulde Sentimentalitetens Continent endnu ikke være opdaget?« (s. 249).⁷

I *Stadier paa Livets Vei*, 1845, kommenterer Frater Taciturnus dagbogen »'Skyldig?' - 'Ikke-Skyldig?'« med bl.a. en udførlig fodnote, hvor den unge piges æstetiske naivitet momentant vinder sejr over den alt for reflekterede Quidam, hvad denne dog ikke indser: »Han, den som Elsker bedrøvelige Helt, kun han kan ikke forstaae det, og i ingen Situation ligner han qua Elsker mere hiin udødelige Ridder af den bedrøvelige Skikkelse« (Kierkegaard 1999, s. 370). Lige derefter omtaler Frater Taciturnus episoden fra Cervantes, hvor Don Quijote ikke alene antager, at han er en rigtig vandrende ridder, men også, at han er omgivet af et helt ridderskab, der kan mobiliseres til Spaniens frelse (II, kap. 1). Quidam har dog fornuftigere »forstaaet Tiden saaledes, at han selv bliver den eneste Ridder af den ulykkelige Kjærlighed« og dermed en »Anachronisme i det 19de Aarhundrede« (Kierkegaard 1999, s. 373, 372).

Endelig erklærer Johannes Climacus i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, 1846, at »Riddertiden egentligen slutter af ved Don Quixote, (thi den comiske Opfattelse er altid den afsluttende)« (Kierkegaard 2002, s. 42). Videre hentydes til, at »hiin Ridder, maaskee til Vederlag fordi han vilde være verdenshistorisk, blev forfulgt af en Nisse, der fordærvede ham Alt« (s. 130) - Quijote udpegede jo regelmæssigt trolddom som årsag til alle sine ulykkeligt endende eventyr. Johannes fastslår kort og godt: »Don Quixote er Forbilledet paa den subjektive Galskab, hvor Inderlighedens Lidenskab omfatter en fix enkelt endelig Forestilling« (s. 179). Året efter, 1847, er Kierkegaard i sin dagbog vred over slutningen på hans liv og fremsætter en æstetisk og psykologisk fuldstændig korrekt anke:

7. Der fandtes Kierkegaard uafvidende faktisk en sådan, nemlig Charlotte Lennox: *The Female Don Quixote or the Adventures of Arabella*, 1752 (jf. Oubriña 2007, s. 179). Karen Blixen, der ellers ikke gør noget videre ud af Quijote, har siden også haft ideen ved at betegne sin hovedperson i »Drømmerne« fra *Syv fantastiske Fortællinger*, 1935, som en Donna Quixota de la Mancha, der ikke finder livet stort nok til at passe til sit hjerte (jf. Glienke 1986, s. 114 og 186) - hun bærer tilmed navnet Pellegrina Leoni, hvad der peger på såvel en vandrende pilgrim som en løveridder.

Det er dog et sørgeligt Misgreb af Servantes at ende D. Quixote saaledes, at han bliver fornuftig - og dør. Og Servantes der selv har faaet den ypperlige Idee at lade ham blive Schäfer [dvs. hyrde]! Her burde den ende. Det vil sige, D.Q. maa ikke ende, han maa fremstilles i Farten, saaledes at han aabner Udsigten til en uendelig Række af nye fixe Ideer. D.Q. er uendelig perfectibel i Galskab, men det eneste han ikke kan blive (ellers kan han blive Alt) er netop at blive fornuftig. At danne denne romantiske Ende (at der ingen Ende er) synes Servantes ikke at have været Dialektiker nok til (Kierkegaard 2003, s. 107).

Kierkegaard har i andre private notater beskrevet den moderne kristne i billede af den bedrøvelige ridder. I 1849 lyder det: »jeg kæmper næsten i hele Samtidens Øine som en Don Quixote - at det er Christendom falder dem slet ikke ind, ja de ere overbeviste om lige [det] Modsatte« (*Pap.* X^I 1924, A 646). Og videre: »Christendom er egentlig ikke til. Det der i Christenheden ventes paa er en comisk Digter a la Cervantes der danner et Pendant til Don Quixote af den væsentlige Christen«; det kan realiseres uden »digteriske Overdrivelser«, for blot man tager en almindelig kristen, Kristus selv eller en apostel, som har levet i forsagelse og anfægtelser under forhånelser, er det nok: »Det Comiske fremkommer ved at Tiden har forandret sig saa uhyre, at den finder dette comisk« (*Pap.* X^{II} 1926, A 32). I fortsættelse heraf sprutter Kierkegaard i 1850 imod den typiske teologiske professor med et bagland af bøger og oversigter over litteratur, tidsskrifter og bogtrykkerier: han ligner ikke »i fjerreste Maade en sand christelig Existents«, så hans »Culminations-punkt indtraf just i vor Tid - da Christendommen ganske er afskaffet«. Det giver dagbogsfatteren en brilliant idé:

Funtus, her har jeg det! 'Professoren' det vil egentlig være Analogien til Don Quixote. Maaskee vil det blive en endnu dybere comisk Figur. En, der aldeles intet Begreb eller Mennekeligt har i sig, i Retning af selv at begeistres til at ville handle og leve i Lighed med Forbillederne, men som troer, at det er lærde Spørgsmaal. (*Pap.* X^{II} 1926, A 633).

Kierkegaard udfører aldrig denne yderliggående analogi.

4. Modernisering

I 1935 tager Johannes. V. Jensen Quijote op i Faust-romanen *Dr. Renaults Fristelser*. Titelpersonen agter at gendrive forestillingen om, at livets slutfase er forfald og afstumpethed, fordi han som 59-årig har erkendt, at »Alderdommen er det sidste Trin og rummer den højeste Kapacitet, alt hvad Menneskeheden har opsamlet i sig« (Jensen 1935, s. 158). I det lys forstår han Cervantes allegorisk: hans ridder er alderdommens ironi, Dulcinea er det kvindelige ideal, der siger nej til den gamle, Sancho Panza den uerfarne ungdom, der besidder alt uden at værdsætte det, og vindmøllerne illustrerer tidens gang, som ingen kan kæmpe imod. Den beske lære bliver, at »naar man har erhvervet sig nogen Erfaring og Indsigt, Betingelserne for Følsomhed, slaar Tilværelsen sine Døre i« (s. 159). I en variant af temaet på endnu friere hånd, myten »Møllen«, 1944 (fra bogen af samme navn), gøres tidens ødelæggende kraft til hovedfjenden, da en purung lykkeridder under et natligt uvejr søger ly i en værkbruden stubmølle og om morgenen vågner som en gammel mand. I solskinet forynges han dog mirakuløst og genoptager sit ridt.⁸ Hverken mand eller hest får navne. Cervantes' figurer er tabt af sigte.

I 1938 arbejdede Martin A. Hansen på en fortælling om »Den sidste Don Quixote« (Andersen og Jørgensen 1999, s. 41 og 983). 21/8 1940 malede han Quijote og Sancho på en skydedør (s. 95f) og lod sig i 1949 fotografere foran den. Ingen tvivl om, at parret står centralt i hans sind.

Eventyrromanen *Jonatans Rejse*, 1941, revideret andenudgave 1950, placerer i en fiktiv udgiverfortale Cervantes i et galleri af store afdøde læremestre. Men de to rejsefæller, landsbysmeden Jonatan og ynglingen Askelad, er ikke gengangere af hans berømte par. Inde midt i bogen udpeges Quijote dog som inspiration til en besynderlig friherre, og Sancho Panza er omsat til en ikke mindre mærkelig dr. Kaliban (Hansen 1941, s. 152 og 169).

En troværdigere variant udgøres tilsyneladende af *Lykkelige Kristoffer*, 1945, en historisk roman om tiden

1534-1569. I den episodisk komponerede handling - et Cervantes-træk - rider den unge lavadelsmand Kristoffer, lang og tynd som en tarm, på sin enøjede hingst Rufulus fra Skrokhult i Halland til det luthersk-belejrede København og ender med at ofre sit liv i forsvar for katolikken Paulus Heliæ en junidag 1536, en måned før byens kapitulation.

I bogen er Sancho Panza-rollen skudt i forgrunden. Den spilles af klerken Martin, den fiktive fortællerinstans, »kun en tynd Skygge af Polybios« (Hansen 1945, s. 125). Men forskellene fra væbneren er langt større end lighederne. Martin er under den fælles odysse dobbelt så gammel som Kristoffer. Det er ham og ikke ridderen, der gentagne gange ægger til heldet. I 1530'erne kan han naturligvis ikke være bekendt med *Quijote* fra 1605 og strør i stedet om sig med heltenavne hentet fra Bibelen, antikkens eper, Saxo, Snorre, Njals Saga og middelalderlige legender og folkebøger - mest træffende er vel Christoforus og Parcifal.⁹

Martin er i sit eget sjæleliv en til det fortænkte »reflekterende Daare« (s. 182), selv om han har praktisk held med sin købmandsgejæft, ligesom Panza i fredstid regerer sin såkaldte ø ganske fornuftigt. Martin savner umiddelbarhed, har et afmagret følelsesliv og undergraves af sin egen ironi, der er en »lidt tvivlsom Munterhed« (s. 7). Han véd noget om mangt og meget og er i stand til at se alting fra mindst to sider. Samtidens ideologiske kamp, med uret og havepsyge på begge sider (gardenens dom s. 109), finder han vanvittig (s. 240, 242, 243). Han er ikke politiker, men en æstetisk nyder af den heroisme, hans helt bør stå for. Han har »en homerisk Evne« til at erindre (s. 37), »en glad Daarskab« med at skrive holder ham oppe (s. 69, 120f), og han formår at dele sit jeg i rollepersoner (s. 132f). Inden Cervantes lod sin Quijote dø stråddøden i soveværelset, nåede han lige at strejfe den karantæneramte ridders plan om at leve som hyrde og begå hyrdepoesi (II, kap. 67). Martin klerk bliver i stærkere grad hen mod sit livs slutning en kunstner med »ikke saa megen Smag for at opleve Eventyr, men megen Smag for at mindes dem« (s. 196).

Som historisk type er Martin på både ondt og godt således snarere den første humanist end den sidste munk. Hele romanen fremtræder som hans beretning 32 år efter Kristoffers død, nedfældet under belejringen af fæstningen Varberg 1568-1569 i Den Nordiske Syvårskrig. Han minder samtidig om en aktuel type

8. Tegneren Anton Hansen har til bogens omslag tegnet en helt quijotisk opfattet mølle med to kulsorte udtryksløse øjne og en gabende mund (dvs. glugger og indgangsdør). En rigtigere illustration ville nok kunne hentes i Walt Disneys tegnefilm *The Old Mill* fra 1937, der netop beskrev en uvejrnat i en forladt mølle, der kører løbsk. Den spillede i København i 1938 og 1942. I rejsebogen *Fra Fristateme*, 1939, hyldede Jensen efter et besøg i Disney-studierne i Hollywood tegnefilmen som »den mest henrivende Kunststart« (s. 56).

9. 1945-originaludgavens omslagstekst beskrev Kristoffer som »en Gralsridder i Bondeklæder«.

fra udgivelsesåret - opportunisten med paddehjer-
tet, der altid indretter sig efter omgivelsernes tempe-
ratur (han er endt med som overløber at tjene gode
penge hos svenskerne, er altså i 1945-sprog værnema-
ger). Ægte følelser glider han af på med hentydende
adfærd, fordi hjertet er så dumt, »en Ulykkesfugl« (s.
232).

Over for Martin er den unge Kristoffer kun nomi-
nelt hovedpersonen. Af udseende er han træk for træk
så grim (s. 12, 14, 19, 29, 236f), at det samlede indtryk
bliver skønt (s. 186f). Han er ucharmerende, ordknap
og blottet for de fantasier, som sætter den spanske rid-
der i gang. Han opleves som iskold af sine omgivelser
(s. 133), lider faktisk bogstavelig talt af koldesygge (s.
21f). Martin A. Hansen har givet ham en række ger-
ninger fra Cervantes at udføre. Han aflægger ridder-
løfte (s. 40, på ny s. 98) og indvier også sin hest (s.
68), opdriver damer i nød at befri (s. 119, 190f), holder
nattevagt (s. 129), er naiv i sine forelskelser, idet både
Lucia og Anna Eriksdatter forbliver Dulcinea-gåder
for ham (s. 128, 186f) - han begriber hverken krig eller
kærlighed (s. 203).

Modsat Quijote forholder Kristoffer sig til virke-
lighedens mennesker og fænomener og bekæmper
hverken troldmænd, fåreflokke eller vejrmøller. Hal-
lands regnfulde og skovmørke provins er regulært
mudder og dyster uigennemskuelighed og egner sig
ikke som det solbagte spanske højland til skarpskårne
eventyr. Mod slutningen vokser Kristoffers alvor til
sand heroisme. Han rydder sin Portos-agtige krigs-
kammerat Paal til side i en ærlig duel (s. 224-227), af-
viser den bedærvede Anna (s. 245-247) og slagter sin
stridshingst til glæde for de hungrende belejrede kø-
benhavnere (s. 249f). Han søger døden i en bevidst og
symbolsk kamp imod overmagt (s. 253f) og realiserer
således sin replik til klerken: »Men bare een Gang vil
jeg have Lov at leve fuldt og vældigt« (s. 247). Derved
hæver Martin A. Hansen sig over det konventionelt flo-
ve omvendelseskapitel på Cervantes' sidste sider. Alle
hans seks mandlige hovedfigurer - medregnet hesten
Rufulus - ledes frem til en død, der giver mening efter
et liv præget af større eller mindre tilfældigheder (s. 7).

Lykkelige Kristoffer bliver således noget ganske andet
end det berømte forlæg - titlens tillægsord er ikke iro-
nisk. Men hvor Cervantes i sit bind II kom til at om-
fatte sine figurer med voksende varme og udfriede
dem af den snævre litterære satire, søger Martin A.
Hansen frem mod en modernisering, der udvisker de-
res profil og sætter alt i tvivl. Med handlingen forlagt
til 1530'erne (det dengang skete) og 1560'erne (det ske-
ende) paralleliseres to skæbnesvangre historiske pe-

rioder. Romanens tilblivelsestid under besættelsen
udgør en tredje relativiserende faktor, bevidst eller ube-
vidst. For besynderligt nok gik det efter eget udsagn
først sent op for Martin A. Hansen, at hans værk i
grunden handlede om det samme som det, der foregik
uden for hans arbejdsværelse fra samarbejdspolitik-
kens ophør 29/8 1943 over folkestrejken i juli 1944 til
befrielsesforåret 1945. Cervantes' lineære fremstilling
af et stiliseret par narre er hos ham afløst af tre ram-
mer, som hans personer bevæger sig indenfor som set
i en omvendt kikkert, formindskede. Det er en konse-
kvens af ideernes og idealernes krise efter 2. verdens-
krig, at traditionel symbolik udfases.

Flere eventyr?

Den omflakkende ridder af både den bedrøvelige
skikkelse og løvemodet ændrer virkelig konturer og
skæbne gennem sin færd på dansk grund. Seneste
variant er i efteråret 2009 en bearbejdelse og forkor-
telse af hans levned i Dansk lærerforeningens regi be-
regnet på unge læsere. Her har gendigteren, Oscar K.
(dvs. Ole Dalgaard), bl.a. ajourført ridedyrene Rosi-
nante og Panzas æsel til en Ferguson-traktor og en
knallert. Illustrationer af Lilian Brøgger i naivistisk
forvreden stil gengiver komisk-ironisk de blodige
handlinger, som Quijote gang på gang er ophavs-
mand til. Det ligner den voldsæstetik, der kendes fra
senmoderne westerns og fra splatterfilm. Hvem bliver
den næste til at kalde Cervantes' figurer ud til ny litte-
rær dåd?

Litteratur

- Andersen og Jørgensen 1999: Anders Thyrring Andersen
og Jørgen Jørgensen (udg.): *Martin A. Hansen. Dagbøger
1931-46, 1947-1955* og *Noter og registre*, [1-3]. København.
Bay og Bredsdorff 1997: Carl Erik Bay og Elias Bredsdorff
(udg.): *Henrik Pontoppidans breve I. 1880-1913*. Køben-
havn.
Begtrup 1905: Holger Begtrup (udg.): *Nik. Fred. Sev.
Grundtvigs Udvalgte Skrifter* II. København.
Begtrup 1907: Holger Begtrup (udg.): *Nik. Fred. Sev.
Grundtvigs Udvalgte Skrifter* VI. København.
Begtrup 1909: Holger Begtrup (udg.): *Nik. Fred. Sev.
Grundtvigs Udvalgte Skrifter* X. København.
Billeskov 1943: F. J. Billeskov Jansen (udg.): *Ludvig Holberg
Moralske Tanker*. København.
Billeskov 1945: F. J. Billeskov Jansen (udg.): *Ludvig Holberg
Epistler* II. København.
Borberg 1939: Svend Borberg: *Synder og Helgen. Tragedie*.
København.
Brandes 1899: Georg Brandes: *Samlede Skrifter* II. Køben-
havn.

- Brandes 1901: Georg Brandes: *Samlede Skrifter VIII*. København.
- Brandes 1913: Georg Brandes: *Fugleperspektiv*. København.
- Fenger 1955: Henning Fenger: *Georg Brandes' læreår. Læsning Ideer Smag Kritik*. København.
- Glienke 1986: Bernhard Glienke: *Fatale Präzedenz. Karen Blixens Mythologie*. Neumünster.
- Grundtvig 1848: N. F. S. Grundtvig: *Danskeren. Et Ugeblad*. I. København.
- Grundtvig 1877: Svend Grundtvig (udg.): *Nik. Fred. Sev. Grundtvig Mands Minde 1788-1838*. København.
- Hansen 1941: Martin A. Hansen: *Jonatans Rejse*. København.
- Hansen 1945: Martin A. Hansen: *Lykkelige Kristoffer*. København.
- Houmann 1981: Børge Houmann: *Martin Andersen Nexø og hans samtid 1869-1919*. København.
- Jensen 1901: Johannes V. Jensen: *Den gotiske Renaissance*. København.
- Jensen 1932: Johannes V. Jensen: *Pisangen*. København.
- Jensen 1935: Johannes V. Jensen: *Dr. Renaults Fristelser*. København.
- Jensen 1939: Johannes V. Jensen: *Fra Fristaterne*. København.
- Johansen 1956: Steen Johansen (udg.): *N. F. S. Grundtvig Taler paa Marielyst Højskole 1856-71*. København.
- Kielberg og Rømhild 1997: Esther Kielberg og Lars Peter Rømhild (udg.): *Henrik Pontoppidan: Det forjættede Land. Muld (1891), Det forjættede Land (1892), Dommens Dag (1895)*. København.
- Kierkegaard 1997: Søren Kierkegaard Forskningscenteret (udg.): *Søren Kierkegaards Skrifter 3*. København.
- Kierkegaard 1999: Søren Kierkegaard Forskningscenteret (udg.): *Søren Kierkegaards Skrifter 6*. København.
- Kierkegaard 2002: Søren Kierkegaard Forskningscenteret (udg.): *Søren Kierkegaards Skrifter 7*. København.
- Kierkegaard 2003: Søren Kierkegaard Forskningscenteret (udg.): *Søren Kierkegaards Skrifter 20*. København.
- Kuhr og Pallis 1919: V. Kuhr og S. Pallis (udg.): *Johannes Ewalds Samlede Skrifter IV*. København.
- Liebenberg 1861a: F. L. Liebenberg (udg.): *Oehlenschlägers Poetiske Skrifter XXIII*. København.
- Liebenberg 1861b: F. L. Liebenberg (udg.): *Oehlenschlägers Poetiske Skrifter XXV*. København, s. 135-170.
- Molbech 1815: C. Molbech (red.): *Athene, et Maanedsskrift 5*. København.
- Oubriña 2007: Oscar Parceró Oubriña: »On Kierkegaard and Don Quixote«, i: *Kierkegaardiana 24*. København, s. 163-181.
- Pap. I 1909: Søren Kierkegaards Papirer I. København.
- Pap. XI-II 1924-1926: Søren Kierkegaards Papirer XI-II. København.
- Petersen 1914: Carl S. Petersen (udg.): *Ludvig Holbergs Samlede Skrifter II*. København.
- Rossel 1997: Sven Hakon Rossel (udg.): *Johannes V. Jensen: Madam D'Ora – Hjulet*. København.
- Sass 1986: Else Kai Sass: *Lykkens tempel*. København.
- Skovgaard 1978: Bente Skovgaard: *N. A. Abildgaard Tegninger*. København.
- Thomsen 1950: Ejnar Thomsen: »Omkring Oehlenschlägers tyske quijotiade«, i: *Festskrift udgivet af Københavns Universitet, november 1950*. København, s. 3-180.